

Kulturmiljøet Jonstrup Statsseminarium

14.05.2024

Figur 1: Seminariebygningerne på toppen af bakken, set fra Filosofgangen

Indledning

Et "kulturmiljø" defineres som "et afgrænset område, der ved sin fremtræden afspejler væsentlige træk af den samfundsmæssige udvikling".

Det tidligere Jonstrup Statsseminarium lever på alle parametre op til ovenstående definition. Inden for et klart afgrænset område findes her tydeligt aflæselige og velbevarede spor, som fortæller historien om landets ældste seminarium (i funktion her fra 1808-1955), og som endda rækker endnu længere tilbage med elementer af den ældre fortælling om Jonstrup Kgl. Uldenmanufaktur, etableret i anden halvdel af 1700-tallet.

Området er ikke udpeget som bevaringsværdigt kulturmiljø i kommuneplanen for Furesø Kommune. Men som beskrevet opfylder området klart kriterierne, og det kan derfor overvejes at optage området som kulturmiljø i kommuneplanen.

Bevaringsværdige kulturmiljøer er omfattet af kommuneplanens retningslinje 6.14: *Inden for områder udpeget som værdifulde kulturmiljøer skal ny bebyggelse og anlæg udformes og placeres under hensyntagen til kulturmiljøet og på en måde, så kulturmiljøets helhed og oplevelsesværdi ikke forringes eller afskæres.*

Nedenstående er området beskrevet som kulturmiljø, herunder beskrivelse af bærende bevaringsværdier og sårbarhed. De bærende bevaringsværdier beskriver de elementer der skal sikres, for at kulturmiljøet opretholder sin fortællerværdi, mens sårbarhederne beskriver de væsentligste trusler for miljøets karakter. Afslutningsvis er der anvist anbefalinger til hvordan

området kan udvikles på en måde der respekterer de bærende bevaringsværdier.

Det skal understreges, at udpegninger og anbefalinger i dette notat alene er relateret til områdets kvaliteter som kulturmiljø. Der kan for eksempel godt være beplantning, bebyggelse eller andet, som ud fra andre betragtninger end de rent kulturmiljømæssige kan have værdi, men dette er ikke afspejlet i nærværende notat.

Områdets kulturhistoriske udvikling

Umiddelbart vest for området som i dag huser Lille Værløse Skoles afdeling i Jonstrup løber Værebros Å, som gennem en opstemmet mølledam helt siden 1100-tallet leverede vandkraft til Jonstrup Vandmølle.

I 1760 købte Friederich Hoffmann møllen for at bygge klædefabrikken Jonstrup Kgl. Uldenmanufaktur. I 1778 brændte de fleste bygninger ned til grunden, men i 1781 kunne nye grundmurede bygninger med tegltage tages i brug. Hovedbygningen Jonstrupgaard lå herefter alene øst for den nuværende Jonstrupvej, og alle klædefabrikens andre bygninger på vestsiden ved møllen. Klædefabrikationen blev dog aldrig rentabel, så staten overtog i 1808 igen Jonstrupgaard med et par mindre bygninger og godt 18 tdr. land. Resten af fabrikken blev i 1817 solgt til købmand Anders Hansen.

Mølledammen ses stadig på Original 1-kortet fra 1799, som er baseret på en opmåling fra 1782 (figur 2), men efter produktionens ophør blev møllen nedlagt, og mølledammen tørrede ud, og i dag er der ikke synlige spor af hverken mølledam eller vandmølle.

Umiddelbart efter overtagelsen i 1808 blev det besluttet at indrette hovedbygningen til seminariet på Blaagaard, der var brændt ved Københavns bombardement i 1807. I 1858 blev den første gymnastikbygning opført. Den nedbrændte dog i 1888, men allerede året efter stod en ny gymnastikbygning klar, og i samme periode blev der opført en øvelsesskole (1898) og en ny elevbygning (1897).

Seminariet havde på dette tidspunkt stadig et aktivt landbrug, og landbrugsbygningerne lå syd for hovedbygningen, som det ses på figur 3 og 4. Nord for seminariebygningerne lå en parklignende have, afgrænset mod det åbne land af den såkaldte "Filosofgang" – en halvcirkelformet sti kantet af allétræer.

I starten af 1900-tallet opførtes en villa som forstanderbolig øst for seminariebygningerne.

I begyndelsen af 1930'erne var seminariet nedlægningsstruet, men Jonstrup blev videreført og moderniseret 1934-37. De gamle landbrugsbygninger som lå syd for hovedbygningen blev fjernet, nogle lærerboliger blev ombygget til klasselokaler, og de sanitære forhold blev forbedret. Samtidig blev

Jonstrupvangvej syd for området rettet ud, idet det nye vejforløb løber der hvor de sydligste driftsbygninger tidligere lå.

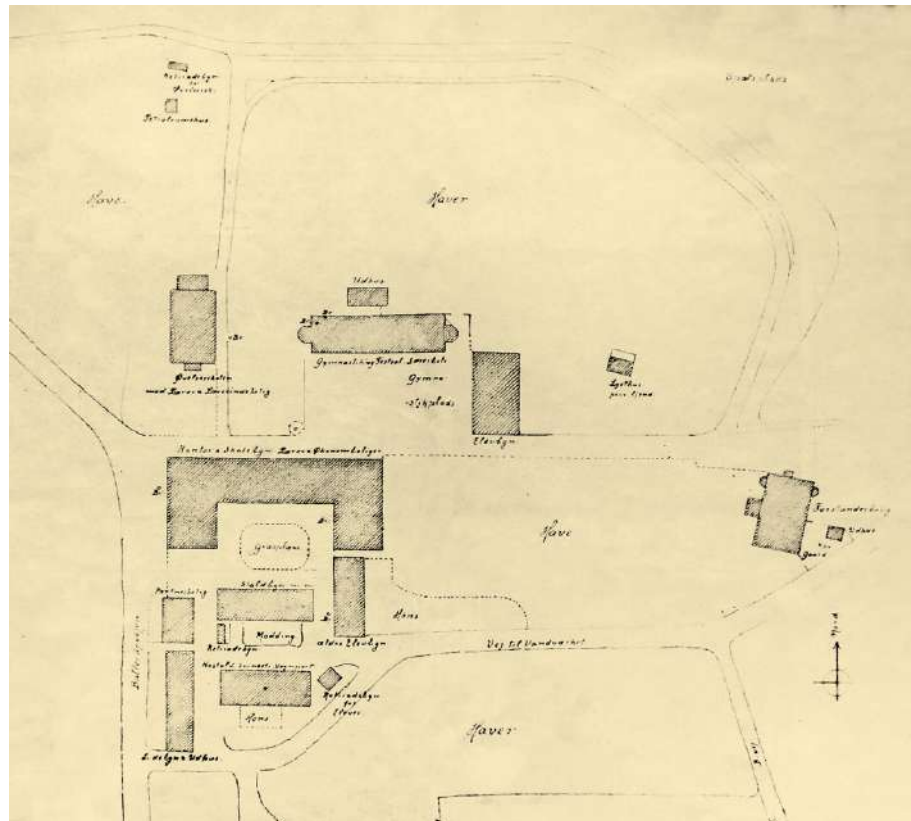
I dag fungerer bygningerne som skole, og der er midlertidigt sat pavillonbygninger op syd for hovedbygningen.

Figur 2: Original 1 kort (første generation af matrikelkort) fra 1799 (Kilde: historiskekort.dk / Geodatastyrelsen). Hovedbygningen samt de tidligere møllebygninger og mølledammen ses på kortet.

Figur 3: Luftfoto af Jonstrup Seminarium fra starten af 1930'erne (Kilde: Det Kgl. Bibliotek). Her ses alle de nuværende bygninger, samt tidligere bygninger syd for hovedbygningen og den tidligere vejføring af det der i dag er Jonstrupvangvej.

Figur 4: Optegning af seminariets bygninger fra 1806. (Kilde: Jonstrupsamlingen)

Området i dag

Ved ankomsten til området er det især den markante hovedbygning der er synlig, sammen med en række ældre træer langs Jonstrupvangvej øst for adgangsvejen. Foran hovedbygningen ligger en nyere pavillonbebyggelse, som trods farvesammenfald fremstår som et fremmedelement. Det samme gælder petanque-klubbens træpavillon øst for hovedbygningen. Ikke desto mindre fremstår gårdrummet foran hovedbygningen med det store fritstående træ stadig som et stærkt rumligt træk.

Figur 5-6: Trærækken ved Jonstrupvangvej, og Hovedbygningens gårdrum med det markante solitære træ.

Ad adgangsvejen kommer man til et indre gårdrum, som domineres af Gymnastikbygningens strenge symmetriske facade mod nord, hovedbygningens lange klassicistiske facade mod syd, flankeret af elevbygningen og en række træer mod øst. Mod vest er gårdrummet mere åbent, med kig mod øvelsesskolen nordvest for rummet.

Fra gårdrummet kan man gå gennem en allé, der forbinder til den tidligere forstanderbolig, en tidstypiske villa fra starten af 1900-tallet i det østligste hjørne af området.

Fra alléen er der også adgang til "Filosofgangen", en stiforbindelse, der løber øst og nord for den åbne park, kantet af en række store, gamle træer. Dog er der i den sydøstlige del kun enkelte bevarede ældre træer, og beplantningen her virker mere selvgroet og med kratkarakter. Fra Filosofgangen har man fine kig gennem parken mod seminariets bygninger, der ligger hævet over stien på toppen af en skråning.

Figur 7-8: Kig gennem parken mod den bedst bevarede del af Filosofgangens allé-træer, og den nyere parkeringsplads mod nord, som bryder parkens grønne afgrænsning mod omverdenen.

Umiddelbart øst for Filosofgangen er en ny rækkehusbebyggelse opført helt tæt på træbevoksningen, og forstyrrer lidt oplevelsen af det oprindelige miljø. Den nordlige del af forløbet fremstår mere velbevaret med flere store træer, og en grøft der afgrænser seminarieområdet fra bebyggelsen mod nord.

Øvelsesskolen, som ligger i områdets nordvestlige del, ligger i sin egen lille have, med flere markante ældre træer, der medvirker til at formidle områdets karakter og alder. Nord for øvelsesskolen har en parkeringsplads erstattet den oprindelige træbevoksning.

Samlet set står seminariefortællingen med bygninger og parkanlæg overordnet set stærkt, mens den ældre fortælling om tilknytningen til Jonstrup Vandmølle og Manufakturfabrikken alene er repræsenteret ved selve hovedbygningen. Den del af seminariefortællingen som omfatter landbrug og havedyrkning synes også at være gået tabt.

Afgrænsning, bærende bevaringsværdier og sårbarhed

I dette afsnit afgrænses det område som vurderes at udgøre et samlet kulturmiljø, og som er omfattet af kortlægning og anbefalinger.

Området omfatter som udgangspunkt matrikel 1a og 1p, Jonstrup Vang, Værløse, men dog sådan, at den del af matrikel 1a der er udlagt som optaget vej mod nordvest ikke indgår. For at sikre stiforløbet ved "Filosofgangen" og den tilhørende beplantning, foreslås det at en del af matrikel 1s inddrages i afgrænsningen af et eventuelt bevaringsværdigt kulturmiljø – i princippet defineret ved kroneudbredelsen for træerne langs Filosofgangen.

Afgrænsningen fremgår af nedenstående figur 9, idet den del af matrikel 1s som foreslås medtaget i afgrænsningen er markeret med stiplede rød linje.

Figur 9: Afgrænsning og kortlægning af kulturmiljøets bærende elementer.

Området fremstår med en række meget velbevarede elementer, som omfatter såvel bebyggelse som beplantning og stiforløb, og giver en stærk fortællerværdi på trods af de enkelte nyere, utilpassede bygninger og parkeringspladsen mod nord.

De bærende bevaringsværdier omfatter

- Den oprindelige hovedbygning fra 1781
- Seminariebygningerne opført i slutningen af 1800-tallet
- Gårdrum på begge sider af hovedbygningen, herunder det store træ midt i hovedbygningens gård
- Filosofgangen inklusiv de bevarede store træer langs stien
- Haverummet nord for Gymnastikbygningen, herunder særligt muligheden for at kigge mellem træerne fra Filosofgangen, og opleve sammenhængen mellem seminariets bygninger på toppen af højdedraget, samt
- De bevarede træerækker/allétræer mellem hovedbygning og forstanderbolig, både ved den interne stiforbindelse og langs Jonstrupvangvej.

Kulturmiljøet er især sårbart overfor fældning af bevaringsværdige træer, og utilpasset nybyggeri og tilbygninger, som kan sløre sammenhængende mellem de oprindelige bygninger. Miljøet er også sårbart overfor ændringer i bygningernes facader og materialekarakter, da bygningerne i dag fremstår som en stærk og fortællerlig helhed, hvor særligt de tre seminariebygninger (Øvelsesskolen, Gymnastikbygningen og Elevbygningen) fremstår som en stærk helhed, idet de deler arkitektoniske træk og materialekarakter.

Udviklingsmuligheder

De eksisterende, bevaringsværdige seminariebygninger har det til fælles, at de alle er opbygget stærkt symmetrisk og som sluttede bygningskroppe, som ikke nemt lader sig tilbygge, uden at bygningerne karakter påvirkes væsentligt. Der vurderes dog at være gode muligheder for at placere ny bebyggelse på en måde hvor de bærende bevaringsværdier opretholdes.

- Behov for at tilføje ekstra kvadratmeter kan bedst ske ved at opføre en eller flere nye, fritliggende bygninger – som en videreførelse af den måde seminariets bygningsmasse historisk er blevet udviklet.
- Lave forbindelsesbygninger kan i mindre omfang binde ny og eksisterende bygninger sammen, idet der ved den konkrete udformning tages hensyn til at sikre den bedst mulige oplevelse af det oprindelige bygningsvolumen.
- Dette kan for eksempel ske ved at friholde hjørner mest muligt, ligesom forbindelsesbygninger med fordel kan gives et let eller transparent udtryk med facader i en neutral farvetone.

- Der skal holdes en respektafstand til den bevaringsværdige beplantning, og der må ikke bygges nyt i de historiske gårdrum. Det anbefales at der er fokus på at den stærke sammenhæng mellem Filosofgangen og seminariebygningerne fortsat kan opleves.
- Ny bebyggelse kan med fordel hente inspiration i den oprindelige bebyggelse, så der opleves en klar sammenhæng mellem nyt og gammelt – uden at de nye bygninger får karakter af kopi eller pastiche. Elementer kan være bygningsdimensioner, tagform, farveholdning, materialer eller detaljer som de karakteristiske murkamme på gavlene af gymnastikbygningen.

På nedenstående kort er der indikeret en række muligheder for at indplacere ny bebyggelse i overensstemmelse med disse hensyn:

- Syd for hovedbygningen kan der opføres bygninger i 1½ etage, svarende til de avlsbygninger som lå her frem til 1930'erne. Det er væsentligt, at bebyggelsen understøtter hovedbygningens gårdrum.
- Øst for hovedbygningen, hvor der i dag er petanque-bane, kan der opføres bebyggelse i en højde svarende til de eksisterende bygninger, dvs 2½ etage. Bebyggelsen kan med fordel holde en afstand til den tidligere forstanderbolig, så oplevelsen af villa med have opretholdes. Bebyggelsen skal holdes fri af allétræer mod nord og syd.
- I udkanten af parken kan der eventuelt opføres ny bebyggelse i op til 2½ etage, når det sikres at sammenhængen mellem Filosofgangen og de oprindelige seminariebygninger stadig kan opleves. På tegningen er dette kig indikeret med blå linjer.

Figur 10: Kortlægning af kulturmiljøet med angivelse af mulige byggefelter

Byarkitektoniske overvejelser

Ovenstående overvejelser om udviklingsmuligheder er baseret på en analyse af kulturmiljøet. Det er karakteristisk, at miljøet ikke i særlig grad er udadvendt, og betragtninger om hvordan området opleves udefra har derfor ikke vejet tungt. Ud fra en byarkitektonisk betragtning er det klart, at bebyggelsen i området har en bymæssig betydning i de omkringliggende byrum, særligt set fra rundkørslen på Jonstrupvej, ved ankomsten til skolen parkeringsplads, og i nogen grad ved passage på Jonstrupvangvej. Bebyggelsen i den nordvestlige del af parken vil påvirke indsigten til bebyggelsen ved ankomsten til parkeringspladsen, mens bebyggelse øst for Hovedbygningen vil påvirke indsigten til Hovedbygningen gennem den bevarede alléække. Disse overvejelser er ikke direkte forankret i kulturmiljøet, men kan stadig tillægges vægt ud fra en byarkitektonisk vinkel.

Konkrete anbefalinger til sammenbygninger

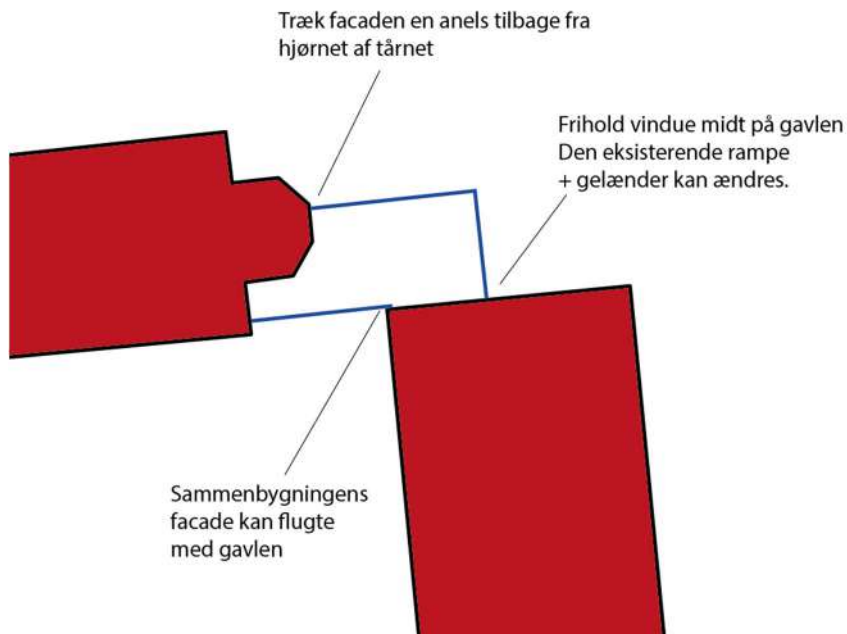
Overordnet vil kulturmiljøet og bygningerne stå stærkest hvis bygningerne tilbageføres til deres tidligere, fritliggende form. Bygningerne er som udgangspunkt tænkt som sluttede bygningskroppe, hvilket understreges af den symmetriske opbygning af særligt gymnastikbygning og elevbygning.

Hvis der alligevel er behov for at lave sammenbygninger, bør udgangspunktet være at udføre disse så de oprindelige bygningskroppe står så tydeligt frem som muligt.

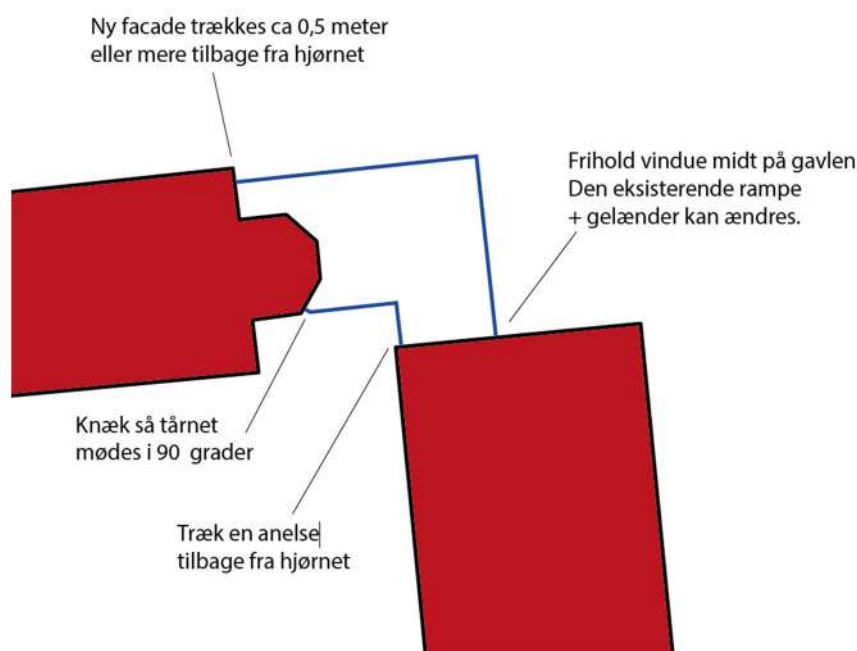
Dette kan for eksempel ske ved at friholde hjørner af de oprindelige bygninger, så man fortsat tydeligt kan aflæse det oprindelige bygningsvolumen.

Et andet greb der kan anbefales, er at holde sammenbygningerne enkle, med et minimum af detaljer og frem- og tilbagerykning af facaderne, samt afdæmpede farver og/eller transparente facader. Derved sikres det at tilbygninger ikke tager fokus fra de oprindelige bygninger.

Gymnastikbygningens gavltårn udgør en særlig udfordring ved sammenbygning med Elevbygningen, da gavltårnene er et markant arkitektonisk element. Den nuværende sammenbygning er udført så den ene af gavltårnets facader mod gården er bevaret, mens tilbygningen på bagsiden af gymnastikbygningen skjuler tårnet. Nedenfor er anvist to mulige løsninger for en ny sammenbygning. Dette er ikke en udtømmende facitliste, idet der opstår et valg mellem prioritering af gavltårnets synlighed mod gårdsiden eller parken, hvis sammenbygningen skal have en rimelig bredde.

Figur 13: Prioritering af gavltårnets synlighed og volumen mod parken

Figur 14: Prioritering af gavltårnets synlighed mod gården

Øvrige anbefalinger

Omkringliggende ny bebyggelse og infrastruktur er udført med begrænset respekt for det særlige miljø i området. Det kan på den baggrund anbefales, at der udarbejdes en beplantningsstrategi som etablerer en tættere beplantning med buske på ydersiden af Filosofgangen, så overgangen til naboområderne bliver mere artikuleret.

Der er udarbejdet en plejeplan for Filosofgangen, som vurderes at være hensigtsmæssig, og som bør implementeres, idet det skal vurderes om den del af planen som omfatter etablering af en træække langs parkeringspladsen kan kombineres med eventuel ny bebyggelse jævnfør ovenstående.

På historiske fotos (se figur 3) ses et enkelt, men karakterfuldt beplantningstræk i form af en stor oval i hovedbygningens gårdrum. Dette træk kunne med fordel danne inspiration til en nyindretning af gårdrummet.